

MAURICE BLANCHOT (1907-2003). UNA INTRODUCCIÓ A LA VIDA, L'OBRA I LA RECEPCIÓ DEL SEU PENSAMENT

*Joan Cabó Rodríguez*¹

Resum: En aquest treball fem una primera aproximació a la figura i l'obra de Maurice Blanchot (1907-2003), així com a la publicació i recepció crítica del seu pensament. Després d'un perfil biogràfic, estudiem de manera introductòria l'impacte bibliogràfic que ha suposat a la seva França natal i, a continuació, a Espanya i Catalunya. Oferim així una petita introducció a l'autor i una presentació de les obres fonamentals que permetran al lector que ho desitgi endinsar-se en el seu pensament.

Borrarse.

*Sólo en ausencia de todo signo
se posa el dios.*

José Ángel Valente²

1. Introducció

No han estat gaires encara els treballs sobre Maurice Blanchot a Espanya. En desconeixem l'existència de cap en els territoris de llengua catalana. I no obstant això la figura de Maurice Blanchot (1907-2003) sembla haver deixat una empremta inesborrable en els àmbits de l'estètica, la crítica

---

¹ Joan Cabó Rodríguez (1989) és Llicenciat en Filosofia per la Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull (2011), on també ha cursat el Màster en Recerca en Filosofia i Estudis Humanístics (2013). En l'actualitat segueix els estudis del programa de Doctorat en Filosofia que ofereix el mateix centre en conveni amb la Universidad Pontificia Comillas.

² José Ángel VALENTE, *Obra poética 2. Material memoria (1977-1992)*, Madrid: Madrid 2001, 192.

literària i el pensament francès contemporani. La gran profunditat i les notables dimensions de la seva obra, la seva influència en grans pensadors de la seva època i de l'actualitat, contrasten amb el seu profund desconeixement en la major part de les facultats de filosofia.

Amb el present treball volem fer una primera introducció a la seva figura, les seves obres i la recepció del seu pensament. En primer lloc, farem un petit recorregut per la trajectòria intel·lectual i vital del pensador francès, així com de la seva obra. A continuació estudiarem breument la publicació i recepció crítica que se n'ha fet fins al moment a França i a Espanya, a més de a Catalunya, tot presentant la bibliografia fonamental que permetrà al lector que ho desitgi fer un primer apropament al seu pensament.

1. Trets biogràfics i trajectòria intel·lectual

«Maurice Blanchot (1907-2003) fut romancier et critique. Sa vie fut entièrement vouée à la littérature et au silence qui lui est propre.»³ Així és presentat Blanchot en algunes edicions dels seus llibres. Ni una paraula més. Així aparegué en vida de l'autor; només hi mancava la data de defunció i la redacció en passat que trobem ara. Maurice Blanchot va concebre tota la seva vida com a escriptura. El silenci que s'imposa deixa parlar la seva escriptura o, millor, deixa parlar, més aviat, una escriptura que no és seva, que no li pertany, que prové de més enllà i s'escapa més enllà del seu autor: «Je ne suis pas maître du langage. Je l'écoute seulement dans son effacement, m'effaçant en lui [...]»⁴ Ell mateix percep els seus escrits com a pòstums i quasi anònims.⁵ Per això, doncs, sembla que si volem fer una bio-grafia de Blanchot, haurem de posar més l'accent en la *grafia* —els seus escrits— que no pas en la vida. I això fa que intents de reconstruir la seva

---

³ Maurice BLANCHOT, *L'Espace littéraire*, Paris: Gallimard 1955 (Folio essais, 89, 2009), 7.

⁴ Maurice BLANCHOT, *Le Pas au-delà*, Paris: Gallimard 1973, 46.

⁵ Cf. Maurice BLANCHOT, *L'Entretien infini*, Paris: Gallimard 1969, 637.

trajectòria vital com el que ha fet Christophe Bident⁶ resultin, si més no, paradoxals. Creiem convenient, no obstant, introduir mínimament la figura de Maurice Blanchot a partir de la seva trajectòria vital. La seva vida i el context històric i intel·lectual que visqué influenciaren indubtablement la seva obra. Per això ens sembla que podem aplicar també a Blanchot –en sentit invers al que afirmàvem al començament– el que ell deia a propòsit de Herman Hesse: «*Tous ses livres ne sont pas autobiographiques, mais presque tous parlent intimement de lui.*»⁷ Vida i obra es faran indissociables i és per això que aquesta coherència assumida en la vocació d'escriure es pot entreveure també des de la vida. La malaltia i la mort es faran presents en la feblesa i la fragilitat de la tasca de pensar.⁸ La situació social i política de l'agitat segle XX fornirà l'obra de preocupacions i interrogants molt concrets. Les amistats influenciaran i portaran a la pràctica un pensament i una escriptura que voldrà ser comunitària. Finalment, el pensament de la neutralitat, la mort de l'autor, la desfeta del subjecte seran assumides vitalment amb coherència en una existència que defuig la vanitat i la publicitat i que vol esborrar-se.

Maurice Blanchot nasqué a Quain, un petit poble de Devrouze, al cantó de Saint-Germain-du-Bois (Saône-et-Loire), el diumenge 22 de setembre de 1907, en el si d'una família catòlica benestant. Maurice és el petit de quatre germans. El pare, Isidore Blanchot, vetllà perquè tots quatre infants rebessin una sòlida educació clàssica. George serà professor d'Alemanya, Marguerite realitzarà uns estudis brillants al Conservatori de Paris i esdevindrà organista, René serà arquitecte. El 1922, amb quinze anys, Maurice obtindrà el batxillerat. Aquell mateix any pateix una intervenció quirúrgica al duodè i a

---

⁶ Christophe BIDENT, *Maurice Blanchot. Partenaire invisible. Essai biographique*, Seyssel: Champ Vallon 1998. No obstant, com quedarà justificat, fonamentarem bona part d'aquest apartat en aquesta vasta i detallada obra i hi remetem per a qualsevol precisió biogràfica. N'és també molt valuosa l'extensa bibliografia final. Per a un accés inicial, introductor i molt breu a la vida i obra de Blanchot remetem a l'entrada redactada pel mateix autor a l'*Encyclopédie Universalis*: <http://www.universalis.fr/encyclopedie/maurice-blanchot/>. Data de consulta: 6/5/2013.

⁷ Maurice BLANCHOT, *Le livre à venir*, Paris: Gallimard 1959 (Folio essais, 48, 2008), 230.

⁸ Cf. v. gr., Maurice BLANCHOT, *L'Amitié*, Paris: Gallimard 1971, 175 i s.

causa d'un error mèdic que li afecta la sang li quedaran seqüeles per a tota la vida. La seva salut serà fràgil fins a la seva mort. Espera quasi un any per recobrar-se, i el 1923 marxa a estudiar a la Universitat d'Estrasburg. Allà coneix Emmanuel Levinas, amb qui estableix una sòlida amistat. Serà l'únic amic que voldrà tractar de "tu". Blanchot introdueix Levinas en la literatura francesa de Proust i Valéry, Levinas inicia Blanchot en la literatura russa de Dostoievski i la filosofia alemanya: la fenomenologia i Heidegger. La influència de Levinas, des llavors, serà fonamental per a Blanchot; amb ell es forja la preocupació per l'Altre, l'amistat, el diàleg, i un profund respecte pel judaisme.

El 1929 Blanchot va a Paris, on el juny de 1930 defensa a la Sorbona un treball sobre els escèptics –*La conception du dogmatisme chez les sceptiques*– per a obtenir un Diploma d'Estudis Superiors. Comença llavors els seus estudis de medicina a Sainte-Anne, especialitzant-se en neurologia i psiquiatria. Durant la seva vida posarà els seus coneixements mèdics al servei dels seus amics i al seu propi. No obstant, sembla més atret pel periodisme que per la universitat. És en aquests anys trenta en què col·labora en diversos diaris i revistes d'extrema dreta amb articles polítics i a vegades literaris. Freqüenta els joves dissidents d'*Action Française* guiats per Thierry Maulnier. Aposta per una recuperació de les veritables tradicions de la França profunda. L'article *Mahatma Gandhi*⁹, de 1931, conté en germen la major part de les conviccions que Blanchot desenvoluparà durant aquests anys. «*Toute révolution est spirituelle: voilà ce que ne cessera d'affirmer Blanchot, pendant plusieurs années.*»¹⁰ Es presenta com a defensor d'un ressorgiment espiritual de França que no pot trobar en els règims polítics dominants; es definirà com a anticapitalista, antiparlamentarista, espiritualista, classicista; i també antigermànic i antihileria.

---

⁹ Maurice BLANCHOT, *Mahatma Gandhi*, a *Les Cahiers mensuels/1931*, troisième série, n° 7, juillet 1931, pp. 10-17. (Citat a Christophe BIDENT, *Maurice Blanchot. Partenaire invisible*, 57).

¹⁰ Christophe BIDENT, *Maurice Blanchot, Partenaire invisible*, 58.

Des de la dreta hagués apostat per un govern fort, amb una política exterior ferma i agressiva, davant la decepció que li provocaren els règims democràtics i la Societat de Nacions, incapaços d'aturar el nazisme. Denunciarà les primeres persecucions contra els jueus, els camps de treball i la instauració del Terror.

Es presenta també, en aquesta època, com a anticomunista.¹¹ La revolució consistirà per a ell en el refús de tota forma de desordre espiritual. Traçarà aquestes idees en sintonia amb els personalistes, amb els membres d'*Ordre Nouveau*, i amb Mounier i *Esprit*. L'antisemitisme atribuït a Blanchot en algunes col·laboracions a *L'Insurgé* sembla clarament infundat.¹² Blanchot, durant aquests anys es dedicarà intensament al periodisme.¹³ L'any 1937 Blanchot, decebut, suspèn progressivament la col·laboració amb alguns d'aquests mitjans i cessa definitivament el seu compromís amb els nuclis d'extrema dreta. Blanchot fa una crida a la dissidència. Aquest serà el començament d'una crisi del pensament que el portarà a la retirada de l'espai públic. En aquests moments en Blanchot es van produint diversos canvis: s'aparta de la política, es reclou en la seva intimitat marcat per la malaltia i la mort, es dedica definitivament a l'escriptura, i llegirà la seva vida –segons Bident- fent coincidir la història personal amb la col·lectiva.¹⁴

La crítica literària feta per Blanchot durant els anys '30 va ser una crítica d'idees i de llibres d'idees, sobretot de l'àmbit en què ell es movia, i també una crítica d'obres literàries, sobretot novel·les, cap sobre poesia o teatre. Poc a poc els comentaris seran més profunds i extensos, les obres més selectes, i

---

¹¹ «Pendant toutes ces années, le marxisme restera aux yeux de Blanchot une entreprise de déspiritualisation, de déshumanisation, et donc une trahison de l'idée de révolution.» (*Ibid.*, 63).

¹² Cf. *Ibid.*, 96.

¹³ Col·labora a *Les cahiers mensuels*, *Réaction*, *La Revue du siècle*, *La Revue du vingtième siècle*, *Combat*, *Le Journal des débats politiques et littéraires*, *Le Rempart*, *Aux écoutes*, *L'Insurgé*. La col·laboració en aquestes quatre darreres publicacions representa la col·laboració periòdica més seguida de Blanchot, que durant aquests anys serà un home de premsa, fins i tot més de diari que de revista.

¹⁴ Cf. *Ibid.*, 107-109.

aniran apareixent algunes nocions teòriques com l'abolició de l'autor, la funció del mite o el lligam de l'obra amb el temps.¹⁵ A partir de 1938 la literatura sembla convertir-se ja en la font primordial de Blanchot.

Entre 1932 i 1940 passarà vuit anys de fidelitat a allò desconegut i inexpressable, a través de l'escriptura, de creació d'un récit estrany.¹⁶ Els anys 1938-1940 Blanchot els consagrar   encara més intensament a l'escriptura de *Thomas l'obscur*.¹⁷ Aquest primer llibre de Blanchot aparegué la tardor de 1941. L'escriptura, l'opció est  tica -"novel·lesca"- esdevé, més que no pas la crítica, l'opció de vida de Blanchot. «Une manière de s'effacer tout en se racontant.»¹⁸ *Thomas l'obscur* marca el primer engagement absolut de l'autor per la ficció.¹⁹

El 1940 Blanchot renuncia a tota responsabilitat política al *Journal des débats*. El trencament polític més decisiu serà segurament a l'estiu d'aquell any. Blanchot descobreix que el seu comprom  s s'ha de viure des de l'*esborrament* - *effacement*-, que l'amistat neix d'aquesta *reserva espectral*.²⁰ Sense inquietar-se mai davant la censura dels alemanys, Blanchot publicarà tres llibres a l'editorial Gallimard sota l'ocupació: *Thomas l'Obscur*, el 1941, *Aminadab*, el 1942, i *Faux pas*, el 1943. A la mateixa època i al mateix lloc, publiquen Bataille, Satre, Lairis o Camus. No hi ha cap mena de radicalisme en Blanchot, però esdevé aviat el blanc de la premsa d'extrema dreta.²¹ Blanchot tampoc podrà ja ignorar els jueus: junt amb la seva germana salvar   Paul Lévy d'un arrest

---

¹⁵ Cf. *Ibid.*, 114.

¹⁶ Cf. *Ibid.*, 128-129.

¹⁷ Aquests anys es veuen interromputs per la redacció de *Le dernier mot* (1935) i *L'idylle* (1936), que no publicarà fins la primavera de 1947 en dues revistes diferents i que ajuntar   en un llibre -*Le Rassement   ternel*- el 1951, que augmentarà el 1983 amb un postfaci -*Apr  s coup*.

¹⁸ *Ibid.*, 141.

¹⁹ Bident assenyala les ressonàncies d'aquest nom: *Thomas* comença tal i com acaba *Blanchot*, i acaba tal i com comença *Maurice*, de tal manera que esdevé una forma críptica del nom de l'autor, i remet també a Thomas Mann, a l'home, com a primer Adam, i encara a l'ap  stol Tom  s, confrontació dialèctica de l'increença i la cristiandat; i també a Heràclit, l'*Obscur*. No vol dir que el text sigui estrictament autobiogràfic, sinó que Tom  s   s Blanchot, perquè Tom  s no és ningú, o   s tothom i figura el destí solitari de l'home en el seu encontre permanent amb la mort. (Cf. *Ibid.*, 142-144).

²⁰ Cf. *Ibid.*, 154.

²¹ Cf. *Ibid.*, 155.

imminent, i després de l'arrest de Levinas, ajudarà durant unes setmanes la seva esposa i la seva filla. Blanchot mantindrà alguns lligams amb la Resistència. Dos o tres anys després conduirà cotxes per ajudar a creuar clandestinament la frontera.²²

A finals de l'any 1940, Blanchot coneix George Bataille, a qui l'unirà d'ara endavant una profunda amistat i una comunitat de pensament. Des que es coneixen, tots dos comencen una publicació abundant i regular de les seves obres.²³ Consagraren diversos articles l'un a l'altre, i Bataille projectà un llibre sobre Blanchot que havia de portar el títol *Maurice Blanchot et l'existencialisme*, però que finalment abandonà.²⁴ Cap a finals del 1942, Bataille formularà el projecte d'un "Col·legi socràtic", una tentativa comunitària que mai veuria la llum i que, segons Blanchot, només podia fracassar.²⁵ Les relacions entre Bataille i Blanchot influenciaren intel·lectuals de l'època: obriren espais impensats per a Michel Foucault o Gilles Deleuze i produïren un cert eco en la poesia de René Char o Henri Michaux.²⁶

El 16 d'abril de 1941, Blanchot inaugurarà la seva "Chronique de la vie intellectuelle" a la revista *Journal des débats*. La seva col·laboració serà ininterrompuda fins l'agost de 1944. Hi publicà un total de 171 articles dels quals en recull cinquanta-quatre a *Faux Pas* (1943), el primer gran volum assagístic.²⁷ Tres articles havien estat publicats abans, el 1942, sota el títol de *Comment la littérature est-elle possible?*.²⁸ L'any 1943, Blanchot denuncia

---

²² Cf. *Ibid.*, 156.

²³ «Trop désespéré et souverain pour être un frère (même s'il a l'âge de la soeur), ni assez âgé ni assez maître pour être un père, Bataille, quarante-trois ans, offre à Blanchot, trente-trois, un modèle nouveau d'amitié et de communauté, hors du tutoiement judaïque, hors du corps national.» (*Ibid.*, 173).

²⁴ Cf. *Ibid.*, 178, i per a més detalls la nota 3, a la mateixa pàgina.

²⁵ Cf. *Ibid.*, 179-180.

²⁶ Cf. *Ibid.*, 180.

²⁷ Cf. *Ibid.*, 181.

²⁸ Cf. *Ibid.*, 189.

públicament les posicions que abans havia mantingut, i refusa ja en els seus articles tota lectura nacionalista i espiritual de les lletres franceses.²⁹

Blanchot estava a Paris el 5 de març de 1944, quan s'esdevingué la famosa "Discussió sobre el pecat", que va reunir en l'apartament de Marcel Moré, entorn de Bataille, a Adorno, Camus, Gandillac, Leiris, Marcel Merleau-Ponty, Paulhan, Sartre, Simone de Beauvoir i diversos pares jesuïtes, entre els quals el futur cardenal Daniélou i Klossowski, llavors seminarista.³⁰ Al maig, Blanchot marxa a Quain, on hi passarà l'estiu, i des d'on tornarà a Neuilly a finals de novembre, un cop França fou alliberada.³¹ Però fou en l'estada a Quain on es produïren uns fets que marcarien el nostre autor per a tota la vida. Al juny Blanchot hauria estat afussellat de no haver pogut escapar inexplicablement del mur d'execució. Sembla ser que, havent-se presentat a casa un oficial alemany, havia acusat Blanchot d'escriure en els diaris clandestins. Fa escorcollar la casa i alinia Blanchot contra la paret junt amb algun familiar, amenaçant-los amb la metrallera. No obstant, l'oficial, és reclamat al camp de batalla i la dotzena de soldats que l'acompanyaven —que resultaren ser russos, de l'esquadró de Vlassov passat a l'enemic— s'entretenen contents amb el botí i deixen viure els Blanchot, o bé aquests s'escapen en un moment de distracció dels soldats, i fugen endintant-se en els boscos que coneixien des de la infància.³² La reflexió entorn de la mort i de la impossibilitat de morir que es revela en l'escriptura acompanyarà Blanchot tota la vida.³³

La tardor de 1944 Blanchot i Bataille tornen a Paris; Blanchot viu sol en un pis, modestament.³⁴ Cap a finals d'any, accepta col·laborar al projecte de

---

²⁹ Cf. *Ibid.*, 222.

³⁰ Cf. *Ibid.*, 228.

³¹ Cf. *Ibid.*, 228.

³² Cf. *Ibid.*, 229-230.

³³ Cf. *Ibid.*, 231.

³⁴ Cf. *Ibid.*, 233.

revista de Georges Bataille –*Actualité*–, revista que només tindrà un número, el 1946, dedicat a *L'Espagne libre*, i on també es publicaren textos de García Lorca o Hemingway. El 1945 comença a col·laborar també per a *L'Arche*, on hi escriurà setze cròniques, tretze de les quals seran represos al volum *La part du feu*, que apareixeria el 1949.³⁵ El mes de novembre de 1945, Blanchot marxa de Paris, passa dues setmanes a Chalon amb la família, sojorna a Grasse i s'instal·la al poble de Margot, a Beausoleil, prop de Monte-Carlo. Farà algunes visites a Chalon, i estades solitàries a Quain. Entretant, passarà ben bé un any sense veure els seus amics. De 1945 a 1957 tornarà a fer visites i estades a Paris, freqüents, però irregulars.³⁶ Durà una intensa activitat crítica: redactor de *L'Arche*, col·laborarà, a més a més, a *Critique*, *Saisons*, *Les cahiers de la Pléiade* i *Temps modernes*. En els articles de Blanchot els autors seran menys nombrosos i més ben escollits que abans. La presència molt significativa de Sade, Nietzsche i Kierkegaard simbolitza un viratge decisiu per a l'autor.³⁷ Durant aquests anys Blanchot també s'interessà pel moviment surrealista. La major part dels articles que es publicarien el 1949 en *La Part du feu* i *Lautréamont et Sade*, foren escrits entre l'estiu de 1945 i finals de 1947.³⁸ El 1948 apareix a Gallimard *Le Très-Haut*, novel·la acabada per Blanchot el 1947 i començada uns anys abans, és la seva obra més obertament política, realista i familiar, i on també es fa patent la recerca de l'autor sobre la nuesa, el cos, la malaltia i la mort que prosseguirà en obres posteriors.³⁹ Es tracta d'un *roman* amb fortes ressonàncies críiques –i que ens interessin especialment, ja que ens n'ocuparem en el darrer apartat del treball.⁴⁰

Entorn de l'any 1945, Maurice Blanchot comença certa relació amorosa amb Denis Rollin –companya sentimental de Georges Bataille, de qui s'havia

---

³⁵ Cf. *Ibid.*, 236-238.

³⁶ Cf. *Ibid.*, 239.

³⁷ Cf. *Ibid.*, 240.

³⁸ Cf. *Ibid.*, 242.

³⁹ Cf. *Ibid.*, 259.

⁴⁰ Cf. *Ibid.*, 266.

separat- a qui havia conegut uns quatre anys abans en les trobades d'amics. Però tots dos tenien un temperament molt solitari, i Blanchot primà sempre i per sobre de tot la seva passió per l'escriptura.⁴¹ Blanchot s'intal·la a Èze des de finals de l'any 1946, i hi restarà casi permanentment tot l'any següent.⁴² En la nit d'Èze, a la seva cambra, dedica llargues hores a l'escriptura. S'acaben els *romans* (novel·les) –*Le Très-Haut* en tanca el cicle- i comença a escriure sota una nova forma, el *récit* (relat) –que s'obre amb la nova versió revisada i reduïda de *Thomas l'obscur*. Escriu també durant aquesta època *L'Arrêt de mort*.⁴³ El 1949 apareixerà també *La folie du jour* a la revista *Empedocle*⁴⁴ (publicat després a *Fata Morgana* el 1973). Aquest escrit condemna el *récit* i tendeix a esborrar-se en un silenci que és expressió de la impossibilitat de narrar, com a destí estètic imposat després d'Auschwitz.⁴⁵ Els anys 1948 i 1949 seran també d'una intensa activitat literaria, que fa difícil la producció regular d'articles. Desencantat, a més, de l'escriptura crítica, abandonarà progressivament el comentari.⁴⁶ Aquest temps de poca activitat crítica afavorirà la construcció de la seva pròpia teoria.⁴⁷ La tardor de 1949, després d'haver estat un temps a Neuilly, Blanchot torna a Èze. La seva primera retirada del món durarà fins a 1957. Alhora, però, continua d'alguna manera sent un home públic. Publicarà llibres a Gallimard cada dos anys i, a partir de 1953, un article cada mes a la *Nouvelle Nouvelle Revue Française*. En els anys '50 serà quan començarà a tenir una veritable notorietat pública, i la seva absència mediàtica contribuirà a formar i acreditar la imatge del seu misteri. Seran vuit anys d'escriptura solitària, consagrada a la literatura, amb algunes escapades, això sí, a Paris, Chalon, Quain o Alemanya –on li agradava començar els seus *récits*, sempre

---

⁴¹ Cf. *Ibid.*, 272.

⁴² Cf. *Ibid.*, 279.

⁴³ Cf. *Ibid.*, 282.

⁴⁴ Cf. *Ibid.*, 285.

⁴⁵ Cf. *Ibid.*, 284-285.

⁴⁶ Cf. *Ibid.*, 296.

⁴⁷ Cf. *Ibid.*, 330.

que la salut li ho permetia.⁴⁸ Efectivament, molt sovint es trobava malalt, esgotat i feble. La mort envaeix la seva existència i les seves preocupacions; fa algunes lectures sobre l'experiència de la mort i la significació metafísica del suïcidi –P.-L. Landsberg, C. Schuwer. Manté correspondència amb Emmanuel Levinas, Georges Bataille, Denise Rollin, Jean Paulhan, René Char⁴⁹ i Roger Laporte, entre d'altres.⁵⁰ «*La maison d'Èze n'est pas le lieu qui a créé la solitude, mais celui qui a permis de la rendre "essentielle".*»⁵¹

El desembre de 1951 aparegué *Au moment voulu*, concebut entre 1949 i 1951, i la primavera de 1953 es publicà *Celui qui ne m'accompagnait pas*, concebut el 1952, tots dos foren escrits en forma de *récit*. Segons Bident, junt amb *L'Arrêt de mort*, aquestes tres obres formen un tríptic entorn d'una mateixa experiència, la de l'escriptura.⁵² *Le dernier homme* (1957) seria potser un epíleg a aquest conjunt.⁵³ Pel que fa a la publicació d'articles, des de 1953, deixen de disseminar-se i es concentraran d'ara en endavant quasi en la seva totalitat en la *N. R. F.* La major part dels 128 articles donats a la *Nouvelle Nouvelle Revue Française* es publicaran en els quatre assajos crítics majors de Blanchot: *L'Espace littéraire*, *Le Livre à venir*, *L'Entretien infini* i *L'Amitié*. És des de juny d'aquest any que es concep ja *L'espace littéraire*, obra publicada l'estiu de 1955.⁵⁴ Des del juliol de 1953 fins al novembre de 1958 s'escriuran els articles que conformaran *Le Livre à venir* (1959). Són anys prolífics altra vegada per a la crítica, durant els quals Blanchot escriura moltes vegades més d'un article cada mes. En la seva obra abandona progressivament la referència autobiogràfica per a deixar lloc a la construcció d'un subjecte polític. S'allunyen les referències a la dialèctica i a la fenomenologia, s'apropa l'escriptura

---

⁴⁸ Cf. *Ibid.*, 301.

⁴⁹ La influència de René Char sobre Blanchot fou molt important, com remarca ell mateix: Cf. Maurice BLANCHOT, *Le Livre à venir*, 341.

⁵⁰ Cf. Christophe BIDENT, *Maurice Blanchot, partenaire invisible*, 302-303.

⁵¹ *Ibid.*, 322.

⁵² Cf. *Ibid.*, 305-306.

⁵³ Cf. *Ibid.*, 359.

⁵⁴ Cf. *Ibid.*, 334-335.

fragmentària, es retorna la literatura al món, a la seva essència històrica i a la seva consciència política. Literatura, política i filosofia se superposen.⁵⁵

A principis de l'any 1957 es publicà *Le Dernier Homme*.⁵⁶ Poc més d'un any després d'aquesta publicació Blanchot conegué Robert Antelme, autor de *L'Espèce humaine*, amb qui entaulà una gran amistat.⁵⁷ Conèixer-lo, segons Bident, fa descartar tot possible resorgiment del nihilisme, apropa Blanchot a allò que el "judaïsme" havia significat per a ell en l'època d'Estrasburg i comença a prendre un compromís públic més gran.

El 25 de setembre d'aquell mateix any, mor la mare de Blanchot. Ell, que era a Èze, estarà el costat de la seva mare en el moment de la mort, a Quain.⁵⁸ La mort de la mare afectà profundament Maurice i també els altres germans. L'autor passarà l'hivern en companyia del seu germà René, a Paris. És llavors quan vol quedar-se definitivament a la capital. Fa la mudança a un pis el 1958, prop dels seus amics –Marguerite Duras, Dionys Mascolo, Georges Bataille. Començarà un període de presència de Blanchot en l'escena pública.⁵⁹ Allà hi viurà, doncs, els esdeveniments polítics de l'any 1958, la seva escriptura crítica es polititzarà i participarà en la redacció de la revista *Le 14 Juillet*, fundada per Mascolo i Schuster.⁶⁰ El seu compromís amb aquesta publicació no passarà desapercbut; rebrà rèpliques de Mauriac i Paulhan, de qui es distanciarà definitivament. Blanchot continuarà la seva col·laboració amb la *Nouvelle Revue Française*, però a un ritme menys mantingut. Encara que sempre sortirà decebut de la política, per a l'intel·lectual comença un temps

---

⁵⁵ Cf. *Ibid.*, 345-346.

⁵⁶ Cf. *Ibid.*, 359.

⁵⁷ Cf. *Ibid.*, 368.

⁵⁸ Cf. *Ibid.*, 373.

⁵⁹ Cf. *Ibid.*, 374.

⁶⁰ Cf. *Ibid.*, 376-378.

nou en què es preocuparà més intensament per l'amistat, la comunitat i l'escriptura col·lectiva.⁶¹

El 1960, enmig de l'ambigüitat del règim de De Gaulle, Blanchot participa de la "*Déclaration sur le droit à l'insoumission dans la guerre d'Algérie*", de la qual se'n feren unes quinze versions. Les primeres foren elaborades per Mascolo i Schuster, després hi intervindran Breton i, a partir de la novena versió, Blanchot. Per les modificacions que aquest en féu, se'l pot considerar ben bé el tercer autor. La versió definitiva fou acceptada també per Sartre i Nadeau.⁶² Blanchot assumeix la consciència de pertànyer al temps del després-d'Auschwitz, on es posa en joc la responsabilitat intel·lectual, política i jurídica.⁶³ La preocupació per l'escriptura comunitària que intentà posar en pràctica en el "Manifest dels 121" tenia molt a veure amb l'intent de realitzar la idea comunista, almenys com un "comunisme d'escriptura".⁶⁴ La tardor de 1960 Blanchot, Mascolo i Vittorini llancen el projecte de la "*Revue internationale*", cridat a fracasar, ja que des del principi no compten amb el suport del mediàtic Sartre.⁶⁵ La construcció del mur de Berlín el 1961 atura el projecte. El 1962 mor Bataille. L'estiu d'aquell any, Blanchot està més deprimat que mai i Mascolo també passa per una situació difícil. No s'arriba a un acord entre totes les parts i la fi del projecte es precipita.⁶⁶ Després d'aquest fracàs de l'escriptura col·lectiva, Blanchot, l'adoptarà, però, per a ell mateix com una escriptura fragmentària, discontinua, oberta, de lligam

---

⁶¹ Cf. *Ibid.*, 386-387.

⁶² Cf. *Ibid.*, 390-391.

⁶³ La declaració l'acabaran signant 121 intel·lectuals i es coneixerà com a "Manifest dels 121". S'obrirà un procés contra els signataris del manifest, i Blanchot haurà de participar d'un interrogatori als tribunals. Arran de l'escàndol, però, les signatures per part d'intel·lectuals no deixaren d'augmentar, fins a 246. En uns fets que profetitzaven ja el maig del '68, en una protesta contra la guerra d'Algèria, Blanchot i altres intel·lectuals foren perseguits i colpejats per la policia. Arran d'aquests fets canvià el lloc i l'escolta dels intel·lectuals, que guanyaren prestigi en l'esfera pública; Sartre esdevindria "l'intocable". D'aquesta voluntat de coescriptura neixeria aviat el projecte de la "*Revue internationale*". (Cf. *Ibid.*, 395-397).

⁶⁴ Cf. *Ibid.*, 416.

⁶⁵ Cf. *Ibid.*, 403-405.

⁶⁶ Cf. *Ibid.*, 408-411.

dialèctic entre autors i idees, una escriptura que fa impossible tota totalitat.⁶⁷ «*Le projet de la Revue, malgré son échec, -pensa Bident- se poursuit donc dans l'oeuvre de Blanchot.*»⁶⁸

La primavera de 1962 apareix *L'Attente l'oubli*, llibre que deixa estupefactes fins i tot a molts incondicionals de Blanchot. Essent un *récit*, barreja narració, descripció i comentari, i es fa difícil de classificar.⁶⁹ La fragmentació cada cop és més gran i ja hi ha alguna cosa de la formulació aforística d'Heràclit.⁷⁰ Des de finals dels anys '50 i sobretot els últims mesos de 1959, l'escriptura crítica de Blanchot també es transforma: el Neutre se substantiva, s'escriuen articles en forma de diàleg a dues veus o en forma de juxtaposició de fragments, es consagren textos als propers i s'abandona la crítica d'interpretació per deixar pas a un discurs de l'ordre de l'assaig filosòfic –o de la “interrupció” de la filosofia. Els articles escrits per Blanchot entre 1959 i 1969 s'agruparan en dos llibres: *L'Entretien infini* (1969) i *L'Amitié* (1971).⁷¹ Blanchot abandonarà la producció regular d'articles per a revistes literàries, qüestió que ja no l'interessarà més. Les seves inquietuds seran profundament polítiques i es reafirma el seu interès pel marxisme.⁷² A finals dels anys '50 neixen també les amistats amb Roger Laporte i Michel Foucault.⁷³ Només el maig del '68 podrà atreure altra vegada Blanchot cap a aquesta escriptura fragmentària, col·lectiva i anònima.⁷⁴ Blanchot interromp la seva obra crítica a mitjans dels anys '60 i només la recuperarà molt de tant en tant. S'allunya dels debats crítics i també dels anàlisis estructurals o funcionals –encara que els adoptessin alguns pensadors propers a ell.⁷⁵ El gener de 1968,

---

⁶⁷ Cf. *Ibid.*, 412.

⁶⁸ *Ibid.*, 414.

⁶⁹ Cf. *Ibid.*, 425.

⁷⁰ Cf. *Ibid.*, 418.

⁷¹ Cf. *Ibid.*, 434.

⁷² Cf. *Ibid.*, 438-439.

⁷³ Cf. *Ibid.*, 453.

⁷⁴ Cf. *Ibid.*, 414.

⁷⁵ Cf. *Ibid.*, 459.

amb motiu de la preparació d'un volum col·lectiu en homenatge a Jean Beaufret –carregat de polèmica perquè aquest autor fou acusat d'antisemitisme–, es produí la primera trobada entre Blanchot i el jove Derrida, a qui després llegiria. També aquell any i en aquest context, tots dos es trobarien amb Levinas a casa seva. Feia potser set anys que Blanchot no el retrobava en persona, però la correspondència entre ambdós no va cessar mai.⁷⁶

I arribaren els fets del maig del '68. Blanchot i altres intel·lectuals amics seus no en prengueren la iniciativa, però tampoc se sentiren estranys a l'esperit d'insubmissió que es reclamava. Així doncs, prengueren part en els esdeveniments, els van pensar i van actuar al capdavant d'un comitè. A finals d'abril o principis de maig, Blanchot feu la seva darrera visita a Levinas, qui jutjaria severament la revolta estudiantil.⁷⁷ El dia nou de maig trenta-cinc escriptors i filòsofs feren públic un text solidari amb el moviment dels estudiants. El breu text publicat a *Le Monde* havia estat redactat en secret per Blanchot. Entre els qui signaren hi trobem autors propers a Blanchot com Antelme, Nadeau, des Forêts, Duras, Schuster, Leiris, Roy o Mascolo, als quals s'hi ajuntaren Klossowski, Sarraute, Lacan o Blin, i també els noms més coneguts pel gran públic, que donaren eco a la declaració: Sartre i Lefebvre. La declaració aparegué la nit del 10 a l'11 de maig, la nit de les primeres barricades, on Blanchot participarà. Durant unes setmanes, a pesar de la seva feblesa física, participarà entre els estudiants d'enfrontaments i manifestacions, correrà davant la policia i es farà present en els meetings i les interminables sessions de comitès.⁷⁸ Blanchot prendrà part en la publicació del butlletí *Comité*, del qual apareixerà un sol número.⁷⁹

---

⁷⁶ Cf. *Ibid.*, 463-468.

⁷⁷ Cf. *Ibid.*, 470-471.

⁷⁸ Cf. *Ibid.*, 471.

⁷⁹ Cf. *Ibid.*, 479.

Entre 1970 i 1973 Blanchot haurà de patir per la salut. Entre d'altres coses, una greu hospitalització el portarà després a marxar de Paris i a fer estades a Quain o Èze. Des de 1970 haurà de renunciar a veure la major part dels seus amics, encara que els continuarà escrivint. Levinas, Derrida o Laporte no el tornaran a veure més en persona. El 1971 Blanchot, per contentar al seu germà, passa amb ell uns dies a Marrakech, però quasi no sortirà de l'hotel. El 1972 retorna a Paris, on troba un nou allotjament, però ja des del 1973, passarà molts caps de setmana amb el seu germà als afores de la ciutat, que es convertiran després en estades prolongades, en llargs anys.⁸⁰

La tardor de 1973 apareix *Le Pas au-delà*, el primer assaig format en la major part d'inèdits. Aquesta obra sorprendrà als lectors. Ja no es tracta d'una obra crítica, sinó d'un conjunt d'experiències interiors en una disposició fragmentària.⁸¹ Durant aquesta època Blanchot torna a posar la seva atenció en la seva obra literària. Es reediten molts dels seus *romans* i *écits*. I és en aquest mateix any quan apareix en forma de llibre *La Folie du jour*, que havia restat quasi ignorat per haver-se publicat el 1949 dins una revista.⁸² Durant els anys següents l'autor publicarà alguns –pocs, uns dos per any– articles, sobretot en homenatge a alguns amics. Seran anys de desgràcia, de pensament del desastre, de la tristessa, de la llunyania.⁸³ L'any 1980 apareix *L'Écriture du désastre*, que recull 403 fragments escrits des del 1974 a un ritme de poc més d'un fragment per setmana.⁸⁴ Segons Bident, aquesta obra pot ser considerada l'últim llibre de Blanchot.⁸⁵

Maurice Blanchot resta retirat i fora de l'esfera pública, refusa entrevistes i fotografies i no es preocupa pel ressò de la seva obra. Tan veritat

---

⁸⁰ Cf. *Ibid.*, 495.

⁸¹ Cf. *Ibid.*, 487.

⁸² Cf. *Ibid.*, 490.

⁸³ Cf. *Ibid.*, 505.

⁸⁴ Cf. *Ibid.*, 508.

⁸⁵ Cf. *Ibid.*, 511.

és aquesta voluntat de l'autor de quedar en l'anonimat que un manual de literatura del s. XX indicà per error la seva mort el 1980.⁸⁶ Però en la seva retirada, Blanchot, l'any 1982 continuà pensant sobre les nocions d'amistat i comunitat o sobre el lligam de literatura i política, i fruit d'això publicà, el 1983, *La Communauté inavouable*, concebut com un díptic de resposta oberta a dos treballs amics: l'article "La communauté désœuvrée" de Jean-Luc Nancy i el llibre *La Maladie de mort* de Marguerite Duras.⁸⁷ A partir de 1983 seguiran llargs anys encara de malalties, hospitalitzacions i aïllament, de solitud viscuda com a destí. Cada any seguiran apareixent unes poques pàgines o línies que testimonien, des del seu isolament, una intensa presència en el món. La seva vida s'allarga i Blanchot veu morir la seva generació i la següent, i els seus amics més íntims, com René Char, Robert Antelme o Emmanuel Levinas.⁸⁸

El 1993, Blanchot aborda la conclusió de les pàgines inspirades en l'obra *À la recherche d'un communisme de pensée* de Dionys Mascolo, sota el títol de *Pour l'amitié*. El 1984 havia escrit un llarg article sobre la consciència política i l'ètica intel·lectual, que publicarà el 1996 en forma de llibre: *Les Intellectuels en question*.⁸⁹ Durants aquells anys publicarà altres articles i petits llibres consagrats a alguns amics, com *Michel Foucault tel que je l'imagine* (1986).⁹⁰ També reunirà tres articles dedicats a Louis-René des Forêts en un llibre publicat el 1992 i reprès el 2002 juntament amb altres articles sobre Foucault i

---

⁸⁶ Marguerite Duras, que en el cim de la seva glòria si que acceptà entrevistes televisives, recordà que Blanchot encara era viu... i reivindicà les figures de Bataille i Blanchot per sobre de Sartre, que monopolitzava la fama del millor escriptor del segle. (Cf. *Ibid.*, 533) Com diu Bident, «"Sa vie durant, il ne laissa publier sa photographie et repoussa avec une politesse glacée les exigences les plus timides de la publicité moderne": Blanchot avait, en 1942, écrit ces lignes à propos de Taine. La résistance avait tenu plus de quarantequatre ans. Elle avait fait naître toutes les supputations: cohérence exemplaire avec la théorie de l'effacement de l'auteur, bien sûr, mais aussi refus de toute vanité littéraire ou mondaine, complaisance romantique ou surréaliste, mépris des photographes, simple déplaisir narcissique, crainte fétichiste, protection contre toute résurrection d'un visage de l'arrêt ou de l'instant de la mort.» (Cf. *Ibid.* 536-537).

⁸⁷ Cf. *Ibid.*, 544-546.

⁸⁸ Aquesta llarga lletania de defuncions augmenta el seu aïllament: Barthes, Sartre (1980), Lacan (1981), Foucault, Michaux (1984), Char (1988), Beckett, Dalmas (1989), Antelme, Leiris (1990), Jabès (1991), Levinas, Deleuze (1995), Marguerite Duras (1995), Dinoys Mascolo, Claude Roy (1997). (Cf. *Ibid.*, 560).

⁸⁹ Cf. *Ibid.*, 564.

⁹⁰ Cf. *Ibid.*, 576.

Paul Celan en *Une voix venue d'ailleurs*.⁹¹ En forma de testimoni i en to de testament, el 1994 publicà *L'Instant de ma mort*.⁹² Maurice Blanchot, freqüentat ja només per Jacques Derrida i dos o tres amics propers, morí el 20 de febrer de l'any 2003, a l'edat de 96 anys.⁹³

3. Publicació i recepció crítica de l'obra a França

Estudiarem ara breument la publicació, la recepció crítica i la influència que ha tingut l'obra de Blanchot durant els anys de la seva vida en el seu país natal. No ho farem d'una forma exhaustiva i fins als nostres dies, ja que el ressò del pensament blanchotià a França s'ha elevat considerablement amb el pas dels anys i un tractament rigorós excederia el marc del nostre treball, però sí que volem remarcar algunes fites importants en la recepció i els estudis blanchotians.

La primera publicació de Blanchot en forma de llibre, com hem vist abans, fou en l'àmbit de la ficció, amb la primera versió de *Thomas l'obscur*. Publicat la tardor de 1941, en plena guerra mundial, no formà part de les llistes de la censura de l'ocupació, però fou qualificada "d'obra de la decadència jueva" i Paulhan en testimonia la mala recepció de la premsa parisenca.⁹⁴ Encara que molts el qualificaren d'estrany, alguns autors, però en reconegueren la grandesa, com per exemple Camus, qui fou atret per la seva dimensió metafísica.⁹⁵ La tardor següent aparegué *Aminadab*, també a l'editorial Gallimard. «*La publication d'Aminadab –com diu Bident- élève encore la*

---

⁹¹ Cf. *Ibid.*, 579.

⁹² Cf. *Ibid.*, 580-581.

⁹³ El mateix Derrida pronuncià una allocució en motiu de la seva incineració, el 24 de febrer, que fou publicada al diari *Libération* el dia següent: Jacques DERRIDA, «Un témoin de toujours», en *Libération*, 25/02/03.

⁹⁴ Cf. *Ibid.*, 200.

⁹⁵ Cf. *Ibid.*, 201.

*réputation de Blanchot, bonne ou mauvaise, dans les milieux littéraires.»*⁹⁶ Sobre aquesta obra es publicaren diversos articles: de Bousquet, Sartre o Maulnier. Bataille el citarà diverses vegades a *L'Expérience intérieure*, que acabà l'estiu de 1942 i aparegué la primavera de 1943. En *Aminadab* Albert Camus hi veié ja «*une forme nouvelle du Mythe d'Orphée et d'Eurydice*».⁹⁷

El 1943, veié la llum la publicació de la primera obra no literària de Blanchot, *Faux pas*. Fou Gaston Gallimard qui proposà a Blanchot recollir i publicar les cròniques del *Journal des débats*, després d'haver-se interessat per la seva obra a través de Dionys Mascolo. L'autor, fins llavors, no havia pensat a fer-ne un llibre.⁹⁸ Des de la premsa de la resistència la crítica de Blanchot rebrà ja alguns elogis que destaquen la seva originalitat i penetració.⁹⁹

Poc a poc s'aniran succeïnt les publicacions: *Lautréamont et Sade* (1949) es publicà a Minuit. Gallimard publicà *Le Très-Haut* (1948), *La part du feu* (1949) i la segona edició de *Thomas l'obscur* (1950). I proliferaran també els judicis sobre l'obra, algunes grans lectures –com la de Bataille– i altres de més mediocres.¹⁰⁰

---

⁹⁶ *Ibid.*, 204.

⁹⁷ *Ibid.*, 204.

⁹⁸ *Cf. Ibid.*, 225.

⁹⁹ «*La réception de Faux pas présente peu d'intérêt. Les plus grands, qui connaissent déjà la qualité des articles, ne sauraient s'exprimer sur un travail de cet ordre. Les quelques articles qui paraissent alors s'en prennent souvent à la conception du langage et de la littérature que Blanchot développe, mais n'en reconnaissent pas moins cette critique comme "la seule critique originale et profonde" de la presse française (Anglés, dans Confluences), et son auteur comme "le meilleur pourtant de nos jeunes critiques" (Blanzat, dans Poésie 44). Éloges qui viennent de la presse résistante.*» (*Cf. Ibid.*, 227, n.2).

¹⁰⁰ «*Trois fictions et deux essais en moins de deux ans: au tournant de la décennie, cette publication dense, fidèle au mélange de constance, de proximité et de diversité des parutions en revues, impose définitivement Blanchot au premier plan. Les principales revues le commentent. Commence aussi le règne de la médiocrité, la prolifération de jugements stupides sur une oeuvre qualifiée tour à tour d' "hermétisme hautain" ou de "supercherie intelligente". On se veut ironique et spirituel, méprisant. Si l'on reconaît le plus souvent le talent de Blanchot, c'est pour dire aussitôt qu'il est mal employé. Cette opinion atteint surtout les livres de fiction. Mais le partage des jugements pousse aux extrêmes. Les glorifications retentissent. Ainsi Luc Descaunes, pour les Cahiers du Sud, situe L'Arrêt de mort "à égale distance d'Edgar Poe et d'André Bretón". Surtout, les premières grandes lectures apparaissent: Bataille bien sûr, dans Critique, mais aussi Nadeau dans Combat, et Klossowski pour Les Temps modernes, qui explique dès février 1949 le présent et l'avenir de la réception des récits blanchotiens: pourquoi certains lecteurs résistent, résisteront à leur lisibilité paradoxale et exigeante, pourquoi d'autres lecteurs ne*

Serà amb *L'Espace littéraire*, publicat el 1955, que Blanchot passarà a ocupar una plaça d'excepció en el pensament estètic del segle XX i impressionarà als que llavors eren els seus lectors i que als anys '60 serien actors decisius de la "modernitat": Barthes, Deleuze, Derrida, Faye, Kristeva, Lacan o Sollers, entre d'altres. És l'època, diu Bident, en què Foucault "somnia ser Blanchot".¹⁰¹ A principis d'estiu de 1959 apareixerà *Le Livre à venir*. La crítica –segons Bident– desorientada, farà judicis extrems, bé acusadors, bé defensius i, de vegades, d'admiració, tal com havia passat amb les obres precedents. Roland Barthes, en el primer número de *Tel Quel*, el març de 1960 concedeix una de les millors notes sobre aquesta obra.¹⁰²

La influència de Blanchot sobre Michel Foucault és molt remarcable. Aquest autor li dedicà a Blanchot un article destacat a la *N.R.F.* ja a finals dels anys '50. Blanchot introdueix Bataille a Foucault i Bataille el portarà a Nietzsche.¹⁰³ El 1965 Jean Piel i Roger Laporte demanen a Foucault de preparar un número especial de la revista *Critique* en homenatge a Blanchot. Foucault, com no podia ser d'altra manera acceptà, a pesar dels riscos editorials que comportava, ja que eren pocs els que fins llavors havien intentat escriure sobre Blanchot, i els col·laboradors difícils de trobar. Aquest homenatge a Blanchot consituirà el número 229 de la revista *Critique* i apareixerà el juny de 1966. La seva publicació serà comentada per Mascolo, Jacques Réda o Tzvetan Todorov. Reuní les col·laboracions de Jean Starobinski, Paul de Man,

---

résistent pas, ne résisteront pas à l'engouement pour une oeuvre qui les met à nu, les dépossède, les comprend sans jamais leur délivrer le dernier mot.» (Cf. *Ibid.*, 297-298).

¹⁰¹ Cf. *Ibid.*, 336.

¹⁰² Cf. *Ibid.*, 357.

¹⁰³ Cf. *Ibid.*, 453. I encara ens explica Bident: «*Dans un entretien avec Raymond Bellour, en 1967, Foucault ira jusqu'à reconnaître à l'initiateur de "la pensée du dehors" la plus souveraine des autorités: "c'est Blanchot", dit-il, "qui a rendu possible tout discours sur la littérature". Affirmation sans précédent, qui ébranle toute l'histoire de la critique, et fait de Blanchot comme le penseur transcendantal de la littérature, celui qui définit les conditions a priori de son exercice et de sa pensée. Qui fait de Blanchot l'équivalent et l'autre de Hegel: le philosophe de la fin de l'Histoire et l'écrivain de la neutralisation indéfinie de la fin ont au moins ceci de commun que par eux, dit Foucault, et pour les temps critiques et cruciaux qui sont les leurs, viennent à exister pleinement, avec l'un, Platon ou Le Neveu de Rameau, avec l'autre, Hölderlin, Kafka ou Mallarmé.*» (*Ibid.* 454).

Emmanuel Levinas, René Char, Georges Poulet o Michel Foucault. Tots remarquen l'escandalosa absència d'estudis sobre l'obra de Blanchot.¹⁰⁴ Aquest primer número d'una revista dedicat a Blanchot, doncs, marcarà una fita en la història de la recepció del seu pensament. A partir d'aquest moment i fins als nostres dies han aparegut arreu altres números de revistes dedicats a Blanchot.¹⁰⁵

A França, Blanchot era considerat mestre de la *nouvelle critique*, mentre a Itàlia era rebut com una viva crítica al cientisme estructuralista i a Alemanya es comencen a traduir algunes obres. No obstant, les tesis fonamentals del seu pensament, segons apunta Bident, no són veritablement discutides.¹⁰⁶

Blanchot influirà notablement en l'escriptura de Roger Laporte, Marguerite Duras o Jean-Luc Godard.¹⁰⁷ Blanchot influirà també calladament a Deleuze, encara que en la seva obra és poc citat. La intimitat amb Levinas o amb Bataille autoritzarà Blanchot. No obstant, el filòsof que trencà el silenci fou Jacques Derrida, que dedicà diversos cursos, conferències i articles a la figura de Blanchot, alguns dels quals recollirà en forma de llibre –com veurem tot seguit. Blanchot influenciarà de manera excepcional el pensament de Derrida, influència que arribarà –afirma Bident- fins a la sintaxi de les seves recerques.¹⁰⁸ Serà precisament en el pensament d'autors com Foucault, Jean-

---

¹⁰⁴ Cf. *Ibid.*, 455-457.

¹⁰⁵ *Gramma*, n. 3-4, "Lire Blanchot" I, 1976; *Gramma*, n. 5, "Lire Blanchot" II, 1976; *Sub-stance*, Universitat de Madison, Wisconsin, n. 14, 1976; *Exercices de la patience*, n. 2, hivern, 1981; *L'Esprit créateur*, XXIV, n.3, 1984; *Nuova corrente*, n. 95, gener-juny 1985; *Les cahiers de l'Herne*, 1986; *Lignes*, n. 11, setembre, 1990; *El urogallo*, n. 78, novembre, 1992; *Ralentir Travaux*, n. 7, hivern 1997; *L'Oeil-de-boeuf*, n. 14-15, segon trimestre 1998; *Revue des sciences humaines*, Lille, setembre, 1998. També ha aparegut recentment la revista dedicada exclusivament al nostre autor *Cahiers Maurice Blanchot*, de la qual només se n'ha publicat el primer número l'any 2011.

¹⁰⁶ Cf. *Ibid.*, 460.

¹⁰⁷ Cf. *Ibid.*, 458.

¹⁰⁸ Cf. *Ibid.*, 460-461.

Luc Nancy o el mateix Derrida on la influència de Blanchot es farà especialment patent.¹⁰⁹

Cap als anys '70, per primera vegada trobem diverses obres dedicades a Blanchot, majors en nombre a les publicacions del propi autor. Cada vegada els seus llibres són més admirats, i en la premsa trobarà els seus defensors: André Dalmas (*Monde*), Maurice Nadeau (*Quinzaine*) i, a pesar d'alguna reticència, Claude Mauriac (*Figaro*). Per altra banda, els detractors li critiquen la dificultat dels seus textos, ja que per a ells la tasca del crític hauria de ser aclarir.¹¹⁰ No obstant això, la importància de l'obra sembla reconeguda sense ser comentada i l'apropament universitari és escàs.¹¹¹

Serà el 1971 quan apareixerà el primer gran estudi en forma de llibre dedicat a Maurice Blanchot. Es tracta del llibre de Françoise Collin, *Maurice Blanchot et la question de l'écriture*.¹¹² Aquest constitueix un estudi notable del conjunt del pensament de l'autor, a partir de la totalitat de l'obra publicada en el moment –recordem que Blanchot moriria més de trenta anys més tard– tant en el terreny de la crítica i l'assaig com en el de la ficció. L'enfocament de l'estudi vol ser filosòfic, i aborda, al llarg dels capítols les nocions centrals de l'obra del crític francès. La mateixa autora, però, al prefaci a la nova edició de 1986, encara subratlla com n'és d'insuficient la recepció del pensament de Maurice Blanchot –tal i com fins ara veníem constatant:

“L'état des études blanchotiennes serait à faire. Il faudrait d'abord souligner combien la traduction et la réception de l'oeuvre de Maurice Blanchot reste insuffisante si on considère l'influence qu'elle a

---

¹⁰⁹ Així ho afirma Christophe Bident: «C'est n'est pas dans la "nouvelle critique", mais dans les pensées de Foucault, de Derrida puis de Jean-Luc Nancy que Blanchot reconnaîtra (il le dira: avec bonheur et non sans grâce) le véritable débat avec la pensée qu'il avait mise en livres: sa dissémination, son désoeuvrement, sa disparition.» (Ibid., 462).

¹¹⁰ Cf. *Ibid.*, 521

¹¹¹ Cf. *Ibid.*, 522

¹¹² Françoise COLLIN, *Maurice Blanchot et la question de l'écriture*, Paris: Gallimard 1971 (nouvelle éd. 1986).

exercée. L'importance et la pertinence de sa dimension critique ne peut en effet dissimuler qu'elle est avant tout une oeuvre de pensée et de fiction".¹¹³

Pel que fa a altres llibres notables dedicats a Blanchot des de llavors en destacarem aquí els de tres grans pensadors internacionalment reconeguts: Emmanuel Levinas, Michel Foucault i, com apuntàvem abans, Jacques Derrida. Evidentment, n'hi ha també d'altres, però creiem que aquests marquen també fites molt destacades en la recepció del pensament de Blanchot.

Emmanuel Levinas publicà *Sur Maurice Blanchot el 1975*.¹¹⁴ En aquest breu treball hi recull tres articles ja escrits i publicats entre 1956 i 1975 -«Le regard du poète» (1956), «*La servante et son maître*» (1966) i «*Exercices sur "La Folie du jour"*» (1975)-, a més d'una entrevista amb André Dalmas -«*Entretien avec André Dalmas*» de 1971. Levinas hi aborda també nocions fonamentals del pensament de l'autor, la seva relació amb altres pensadors com Hegel o Heidegger o la seva proximitat al judaïsme. En l'entrevista fa referència també a l'obra de Françoise Collin, que té en bona consideració.

Michel Foucault, per la seva part, dedicarà a Blanchot el petit llibre titulat *La pensée du dehors*.¹¹⁵ Foucault, tot tenint en compte tant alguns textos assagístics com alguns relats de ficció, repassa lliurement alguns dels temes centrals en l'obra blanchotiana, com la qüestió del llenguatge, la ficció, el neutre o el recurs als mites d'Orfeu i les Sirenes. Foucault identifica l'originalitat de Blanchot amb el pensament de l'experiència de l'*afora* -*dehors*-, la nit buida on desapareix el subjecte, i és per això que denomina el pensament de Blanchot "pensament de l'*afora*" -*la pensée du dehors*.

---

¹¹³ Ibid., 9.

¹¹⁴ Emmanuel LEVINAS, *Sur Maurice Blanchot*, Montpellier: Fata Morgana 1975.

¹¹⁵ Michel FOUCAULT, *La pensée du dehors*, Montpellier: Fata Morgana 1986.

Davant aquests dos pensadors, però, les publicacions de Jacques Derrida sobre Maurice Blanchot destacaran per la seva considerable extensió. La primera, *Parages*, aparegué el 1986, edició que fou revisada i augmentada l'any 2003, després de la mort de Maurice Blanchot.¹¹⁶ L'altra obra que Derrida dedicà a Blanchot fou *Demeure*, que veié la llum el 1998.¹¹⁷ Jacques Derrida posa un accent especial en el comentari de les obres de ficció de Blanchot. En el primer volum recull una sèrie de treballs, fruit de diversos articles publicats i conferències pronunciades en els anys '70 i '80. La nova edició inclou també la ponència «*Maurice Blanchot est mort*» pronunciada en un col·loqui internacional dedicat a l'autor celebrat l'any 2003. El segon volum que hem esmentat és també fruit d'una conferència pronunciada en un col·loqui a la Universitat Catòlica de Lovaina l'any 1995. Es tracta d'un text que, tot focalitzant-se en alguns relats de Blanchot, aborda sobretot la noció de “*demora*” –“*demeure*”- i la qüestió de la ficció i el testimoniatge.

Entre els llibres en francès publicats posteriorment a aquets i dedicats a Blanchot, no ens en podem estar encara, d'esmentar-ne un altre que certament ho mereix. Es tracta de l'excel·lent treball de Marlène Zarader aparegut l'any 2001 i titulat *L'être et le neutre*.¹¹⁸ Segons el nostre criteri, es tracta de l'apropament més estrictament filosòfic que coneixem al pensament de Blanchot i constitueix, sens dubte, una aportació original a la recepció de la seva obra. El plantejament de l'estudi parteix d'uns pressupòsits fenomenològics per delimitar el pensament de Blanchot com aquell que encarna d'una manera més pura la qüestió de fons que podria definir la nostra època: la de la possibilitat i els límits del pensament per acollir la nit, l'abisme i l'impensable. Zarader, en un text clar i estructurat d'una manera molt precisa, planteja –a través dels diversos capítols- la relació del pensament blanchotianà

---

¹¹⁶ Jacques DERRIDA, *Parages*, Paris: Galilée 1986 (Nouvelle éd. revue et augmentée, 2003).

¹¹⁷ Jacques DERRIDA, *Demeure. Maurice Blanchot*, Paris: Galilée 1998.

¹¹⁸ Marlène ZARADER, *L'être et le neutre. À partir de Maurice Blanchot*, Lagrasse: Verdier 2001.

amb els grans paradigmes de pensament de la nostra època: Hegel, Husserl i Heidegger. Tot abordant les nocions fonamentals del pensament de Blanchot i resseguint la seva gènesi i evolució en les seves obres crítiques i assagístiques – encara que no para gaire atenció en l’obra de ficció– destria les grans aportacions i planteja seriosament importants objeccions a la reflexió del pensador francès. De Blanchot, en valorarà especialment la delimitació de l’experiència –fenomènica– de la nit, però en refusarà la seva delimitació nominativa en la noció de *neutre*.

Molts altres han estat els àmbits i els pensadors que, poc a poc, han anat rebent la influència del crític francès. En destaquem només alguns més. Ja el 1971 Benoît Jacquot feu una adaptació experimental al cinema del desè capítol de *Thomas l’obscur*. Blanchot no ho volgué veure, però fou en general mal rebut pels seus propers i el judici fou sever.¹¹⁹ Les lectures més riques de Blanchot, no obstant, seguiran venint del costat de la creació, de literats i pensadors, lectures properes també en la nova forma d’escriptura fragmentària, com la d’Edmond Jabès que dedica un text importat a Blanchot en el primer volum del seu *Livre des marges*.¹²⁰ El 1977 aparegué el llibre de Georges Préli *La Force du dehors*, i el 1978 l’assaig de Claude Lévesque sobre Nietzsche, Freud, Blanchot i Derrida *L’Étrangeté du texte*.¹²¹ Pel que fa als estudis dins el marc més estrictament acadèmic, el 1974 es llegí la tesi *Maurice Blanchot: la voix narrative*, de Daniel Wilhem i el 1976 la d’Evelyne Londyn.

Un altre dels fets que pot haver marcat la lenta recepció de Blanchot pot haver estat la seva vinculació a determinats sectors polítics en la seva joventut. Alguns historiadors no deixaren d’associar Blanchot encara amb les seves col·laboracions d’extrema dreta durant els anys trenta, sense atendre a la transformació de les seves conviccions. Tzvetan Todorov, per posar un

---

¹¹⁹ Cf. Christophe BIDENT, *Maurice Blanchot. Partenaire invisible*, 524 i nota 1 a la mateixa pàgina.

¹²⁰ Cf. *Ibid.*, 524.

¹²¹ Cf. *Ibid.*, 526 i nota 1 a la mateixa pàgina.

exemple, fa els seus primers atacs polítics contra Blanchot en un article de 1979.¹²² Durant els anys '80 i '90 es multiplicaren també els atacs contra l'extremisme polític i la mistificació que constituïen suposadament l'obra de Blanchot. La comunitat intel·lectual jueva, no obstant això, ha rebut de manera creixent el seu pensament.¹²³ Poc a poc, la presència de testimonis, llibres, entrevistes o articles d'autors propers a Blanchot, l'aparició de les primeres biografies de Bataille, Levinas i Maulnier i l'edició de correspondències literàries d'aquell segle anaren desvelant transversalment la vida de Blanchot i permeten pensar d'una manera més insistent la possibilitat d'un lligam essencial entre la vida i l'obra de Blanchot¹²⁴, del qual un gran estudi en seria l'assaig biogràfic de Christophe Bident citat, aparegut l'any 1998. Aquesta preocupació la manifestaran també una llarga emissió de *France-Culture*, produïda per Didier Cahen i difosa el 1994, un col·loqui organitzat per Leslie Hill a Londres el mateix any, i un número de la revista *Ralentir Travaux* el 1997.¹²⁵

Els anys '80, els números especials de revistes dedicats a Blanchot i les tesis doctorals es multipliquen a França i a països de tot el món, on s'estudia sobretot el lligam de l'autor amb altres escriptors o pensadors. Tres tesis dedicades exclusivament a Blanchot –les de Brian T. Fitch, Anne Lise Schulte-Nordholt i Chantal Michel– es publicaren durant els anys '90 –el 1992, 1995 i 1997, respectivament. El 1997 aparegué també el primer llibre de butxaca sobre Blanchot destinat als estudiants, de Laure Himy.¹²⁶

---

¹²² Cf. *Ibid.*, 529. Com diu Bident: «*Cette attaque de l'oeuvre critique au nom d'un principe politique, nouvelle et totalement infondée, allait en préfigurer d'autres, dans les décennies qui suivraient. Rebattre l'idéologie des années trente sur l'ensemble de la pensée de Blanchot allait, pour ses pourfendeurs, être le meilleur moyen de faire l'économie d'un véritable débat sur l'oeuvre, rapidement dénoncée pour sa prétendue clôture historique et son influence littéraire soi-disant nihiliste et dépassée.*» (*Ibid.*, 530).

¹²³ Cf. *Ibid.*, 543.

¹²⁴ Cf. *Ibid.*, 540.

¹²⁵ Cf. *Ibid.*, 541.

¹²⁶ Cf. *Ibid.*, 541 i nota 2 a la mateixa pàgina.

Pel que fa a les obres de Blanchot, a partir de 1981 comencem a trobar-ne nombroses reedicions a diferents editorials.¹²⁷ Pòstumament s'han editat altres recopilacions d'articles o s'han continuat fent reedicions de les seves obres. Els estudis sobre ell i la seva presència en el món acadèmic han augmentat notablement en els darrers anys.¹²⁸

4. Publicació i recepció crítica de l'obra a Espanya i Catalunya

A diferència del que ha passat a França en els darrers anys, la recepció de Maurice Blanchot a l'Estat Espanyol fins i tot en l'actualitat continua essent molt limitada. Intentarem fer, a continuació, una panoràmica dels estudis o influències més notables de Maurice Blanchot de què tenim notícia a Espanya fins als nostres dies.

És a finals dels anys '60 i durant els '70 quan apareixen les primeres traduccions i treballs sobre Blanchot en castellà. *Lautreamont et Sade* estarà ja traduït el 1967 i *L'Espace littéraire* o *Le Livre à venir* el 1969, per posar alguns exemples. No obstant, tal i com senyala Isidro Herrera Baquero¹²⁹, totes aquestes edicions seràn fetes en països d'Amèrica del Sud, i seran un argentí – Óscar del Barco- i un mexicà –Juan García Ponce- els primers a escriure en castellà durant els anys setanta amb una certa amplitud sobre Blanchot. Caldrà reconèixer, doncs, aquests esforços editorials fruit de l'esplendor de la literatura llatinoamericana, que a Espanya només es produiran marginalment i per mimetisme. No obstant, això tampoc no pot fer oblidar que moltes d'aquestes traduccions foren insatisfactòries, es prestaren a confusió i no ajudaren al coneixement del pensament de Blanchot. Això ja es fa patent en la

---

¹²⁷ Cf. *Ibid.*, 560-561.

¹²⁸ No fem aquí un catàleg exhaustiu de totes les publicacions de l'autor. Una bibliografia completa i regularment actualitzada de tots els seus escrits en francès –llibres, articles i correspondència inclosos- la podreu trobar al web: www.blanchot.fr.

¹²⁹ Isidro HERRERA BAQUERO, «Entre chien et loup» en Christophe BIDENT et Pierre VILAR, *Maurice Blanchot. Récits critiques*, Tours: Farrago & Léo Scheer, 2003; 219-227.

traducció d'alguns títols: *El libro que vendrá* (*Le Livre qui viendra*) tradueix *Le Livre à venir*, o *El diálogo inconcluso* (*Le Dialogue inachevé*) tradueix *L'Entretien infini*.¹³⁰ També, sovint s'ha aprofitat el pensament de Blanchot per altres fins o intencions aliens al seu. La primera traducció de Blanchot que aparegué en una editorial espanyola fou *L'Amitié*, el 1976, a *Taurus*, amb el títol d'un dels seus capítols: *La risa de los dioses*, de tal manera que el nom de Blanchot quedava associat precipitadament amb el de Nietzsche a través del capítol que l'autor francès dedicava a Klossowski. Aquesta edició fou un fracàs i els qui llegiren Blanchot buscant a Nietzsche no l'hi trobaren pas.¹³¹ Pel que fa a les obres de ficció, es publicaren amb més retard. Aquests exemples il·lustren la problemàtica inicial que atenyia a les traduccions. Amb el pas dels anys, poc a poc han sorgit algunes noves traduccions que pretenen corregir aquests errors. Per altra banda la traducció de l'obra del nostre autor no és una tasca gens fàcil. Els lectors de Blanchot foren, són i seran pocs, segons Herrera Baquero –que es mostra poc optimista al respecte–: alguns curiosos, alguns filòsofs atents i, pel que fa a literats, més aviat poetes que narradors.¹³²

Segurament, un dels autors espanyols que abans va rebre el pensament de Maurice Blanchot va ser precisament un poeta, José Ángel Valente. No explícitament, però sí de forma implícita la seva obra poètica, ja als anys '70 i '80, és propera a l'escriptor francès i conserva certes traces blanchotianes. Jorge Fernández Gonzalo ha assenyalat recentment algunes d'aquestes afinitats en un article:¹³³

“Valente leyó al filósofo y crítico francés, compartió con su obra no sólo ciertas afinidades temáticas, sino también lecturas (Beckett,

---

¹³⁰ Cf. *Ibid.*, 221.

¹³¹ *Ibid.*, 223.

¹³² *Ibid.*, 224.

¹³³ Jorge FERNÁNDEZ GONZALO, «La poética de José Ángel Valente. Algunas trazas blanchotianas en su obra», *Revista Neutral*, # 1/ 01.11.

Jabès, Kafka... y sobretodo Mallermé y Paul Celan) y un fino olfato para la comprensión del lenguaje poético, para entender las modalidades de la palabra, su interacción con el silencio, con ese punto cero, dirá Valente, en el que la poesía se vuelve no un decir, sino la *cortedad del decir* al mismo tiempo que la absoluta posibilidad del decir.”¹³⁴

Valente comparteix amb Blanchot l'experiència de la paraula poètica com a pulsio cap a l'origen, el buit i l'absència com a principis de la creació, la *cortedad del decir* com el “desastre” de l'abolició d'allò pensat, el buit concebut com la plenitud del llibre, el “desobrament” de tota obra i la naturalesa “ígnea” de la paraula, l'absència misteriosa i sagrada de la veritat i el silenci.

Pel que fa als treballs que aborden explícitament la reflexió de Maurice Blanchot, un dels primers estudis sistemàtics i aprofundits que aparegué a Espanya és el que feu Antonio García Berrio el 1994 i que continua essent certament interessant. El presenta en dos extensos subapartats de la seva *Teoría de la literatura*¹³⁵ titulats «*La oscilación de lo poético como espacio y tendencia límite de la significación. La inscripción paradójica de la escritura según M. Blanchot*» i «*La alteridad como referencia (incierto) del emplazamiento esencial de la experiencia literaria*». García Berrio presenta els nuclis temàtics del pensament de Blanchot tot repassant les seves obres crítiques i assagístiques més importants: *Faux Pas*, *La Part du feu*, *L'Espace littéraire*, *Lautréamont et Sade*, *Le Livre à venir*, *L'Entretien infini* o *Le Pas au-delà*. Manifesta, així doncs, un important coneixement de la seva obra. Alhora, el posa també en relació amb Levinas i assenyala afinitats amb altres autors, com Valente. L'autor posa tots els seus esforços en distanciar el pensament de Blanchot del de Derrida, cosa que el diferencia de molts altres treballs, on sovint aquests dos pensadors es posen en relació

---

¹³⁴ *Ibid.*, 1.

¹³⁵ Antonio GARCÍA BERRIO, *Teoría de la literatura (La construcción del significado poético)*, 2ª ed. revisada y ampliada, Madrid: Cátedra, 1994; 407-426.

íntima de pensament.¹³⁶ García Berrio lloa moltes aportacions de Blanchot i afirma que el seu desenvolupament de la qüestió del significat poètic com a *experiència i tentativa cap a l'origen* és insuperable, ja que aporta tots els casos i les il·lustracions possibles sobre la naturalesa tentativa de l'actitud literària i fixa clarament el límit intransgredible de la negativitat en la que l'exclusió de les formes d'experiència es consolida com a plenitud d'absència.¹³⁷

Destaca la gran aportació del *neutre*, la seva superació –sense contradir-la– de tota noció negativa del nihilisme o el fet d'haver estat un adelantat pioner en l'aprofundiment de la retòrica agustiniana del silenci, coses per les quals se'l pot considerar un dels cims del pensament literari modern. Berrio considera que la grandesa superior del pensament poètic de Blanchot es la concepció de la poesia com a significat estètic, tant en l'espai tangible del text com a tendència com en el de l'experiència del neutre com a realitat intuïble i objecte ocult però naturalment participat sota formes de llenguatge. L'autor destaca les grans fòrmules que Blanchot proposa per comprendre aquesta experiència, des de la metàfora de l'escriptura improporcional com a reflexió sobre el destí i la mort fins a l'última configuració del neutre i de la conversa com a discurs fragmentari que apela a l'alteritat contra la consciència del jo com allò idèntic.¹³⁸ Vegem la recapitulació que fa el propi autor per a concloure l'article, i com es preocupa altra vegada de distanciar Blanchot d'alguns corrents als que sovint se l'associa:

---

¹³⁶ Així ho expressa García Berrio: «[...] *la gran diferencia entre el silencio de Blanchot, como absoluto paradójico de la significación verbal, y el ideal de la traza deconstruida en Derrida, la marca la condición de plenitud del primero. [...] El ideal de silencio significativo marca seguramente una esperanza mucho más hacedera y próxima que la utopía deconstructiva del acceso, tras de la negativa absoluta, a alguna forma quimérica de traza, amenazada siempre de nueva positividad bajo la promesa de su ser absoluto.*» (Ibid., 409). I segueix encara el mateix autor: «*La negatividad de ese centro absoluto, principio último de las formas, efectos y valores de lo poético, es solamente en Blanchot su condición y su forma de definición; en ningún caso, como sucede en Derrida, un obstáculo deconstructivo, una propuesta excluyente de la aporía. La condición negativa de las fuentes de la poeticidad en Blanchot es radicalmente esencial y productiva y no induce forma alguna de denuncia insuperable del significado poético.*» (Ibid., 414).

¹³⁷ Cf. Ibid., 413.

¹³⁸ Cf. Ibid., 424.

“Representar los límites de la escritura literaria, la desproporción de sus estructuras de representación con los efectos estéticos que provocan y proporcionan; definir la condición tendencial de tentativa de la escritura como única forma elegible de provocar los azares de la experiencia; alojar las vivencias deslumbrantes de la revelación artística en el espacio general de las enseñanzas existenciales más en el límite; identificar la conciencia de la alteridad, que delimita la familiaridad del mismo y signa los vislumbres del otro y del afuera en términos de consistencia propia de la experiencia; alcanzar la definición del neutro como caracterización fiel de las más hondas revelaciones del conocimiento artístico, alojándose en los poderes de la naturalidad que son propiedad exclusiva del lenguaje; tales son los sólidos pasos recorridos luminosamente por Blanchot en la definición del poder de significación ambigua de la poesía, sin adjetivos de edad. Confundir todo esto con algún poder concreto de caracterización histórica – existencialista, estética del absurdo, o poética deconstructiva- supone una lesión ciega a la máxima aportación estética de Blanchot a la Filosofía moderna del arte.”¹³⁹

L'any 1994 aparegué també el llibre de José Luis Rodríguez García *Verdad y escritura*, que dedica un capítol íntegre al nostre autor: *Maurice Blanchot: La verdad en la ausencia*¹⁴⁰. Concentrat en el tema de la veritat en l'escriptura, veu en Blanchot un autor que segueix preocupat per la veritat i la seva representació: la literatura fa al·lusió a la veritat des d'allò absent, ja que aquesta és inassolible i irrepresentable. Aquesta és l'experiència del “Desastre” per a l'escriptor, el seu drama. Blanchot no es queda només en el silenci sinó que aposta encara per l'escriptura, una escriptura fragmentària des de la qual la veritat es pot fer present en els espais en blanc. Aquest professor d'història de la filosofia moderna i contemporània a la Universitat de Zaragoza té en compte bona part dels escrits crítics de Blanchot i també d'alguns relats de ficció. També cita i té presents en el seu capítol els treballs sobre Blanchot de

---

¹³⁹ *Ibid.*, 426.

¹⁴⁰ José Luis RODRÍGUEZ GARCÍA, *Verdad y escritura: Hölderlin, Poe, Artaud, Bataille, Benjamín, Blanchot*, Barcelona: Anthropos 1994; 219-244.

Foucault, Levinas, P. de Man i F. Collin. Rodríguez García pren especial atenció sobre les influències, afinitats o divergències de Blanchot amb el pensament existencialista i especialment amb Sartre, del qual finalment el distancia. Destaca també la dimensió política de l'escriptura i el pensament de l'autor sobretot en les últimes èpoques. La veritat –tema central del llibre– acaba essent per a Blanchot una urgència política. Escrivint, Blanchot demostra que la veritat només habita en la superació de l'escriptura. En aquest afany per dir la veritat, en el dolor que comporta l'escriptura del Desastre, Blanchot podria ser –segons aquest professor– «una de las últimas líneas del postrer capítulo de la Modernidad.»¹⁴¹

És també l'any 1994 quan Juan Gregorio Avilés llegeix a la Universitat de Murcia la primera tesi a l'Estat Espanyol dedicada al nostre autor: *Maurice Blanchot: Filosofía y literatura*, tesi que un any més tard seria publicada.¹⁴² S'hi estudia l'escriptura i el pensament de Blanchot explicitant les referències filosòfiques que hi estan en diàleg –sobretot Hegel, Nietzsche i Heidegger– i indicant l'exterioritat cap a la qual apunta l'obra blanchotiana. Es divideix en tres apartats que aborden les qüestions del món (ontologia), la llei i l'escriptura. L'autor intenta articular l'univers de problemes presents en l'obra de Blanchot recorrent a la filosofia i les seves disciplines. Fa un estudi, doncs de la totalitat de l'obra de l'escriptor francès des de l'òptica filosòfica tot veient el seu mode peculiar de presència en la cultura contemporània. És un text que resulta aclaridor i interessant en molts aspectes que anirem comentant, i en farem algunes referències al llarg del nostre treball.

Maurice Blanchot és també esmentat per Carlos Piera en el seu capítol dedicat a la formació de la teoria literària actual dins una història de les idees

---

¹⁴¹ *Ibid.*, 244.

¹⁴² Juan GREGORIO, *La voz de su misterio. Sobre filosofía y literatura en Maurice Blanchot*, Múrcia: Centro de Estudios Teológico-Pastorales «San Fulgencio» 1995.

estètiques publicada el 1996.¹⁴³ Si bé, tenint en compte les dimensions de l'obra, la menció de Blanchot és gairebé anecdòtica. El situa dins la teoria de la literatura de postguerra a França, que no sorgeix sovint de professionals i invoca antecedents filosòfics –com Hegel, Husserl, Nietzsche o Heidegger. Blanchot és considerat un dels crítics francesos més penetrants, que planteja el lloc i el mode com l'obra literària existixen. Aquest problema, diu l'autor, segons Blanchot és imprescindible però insoluble.¹⁴⁴ Afirmar que l'obra de Blanchot es troba en ressenyes breus en què apareixen els temes fonamentals sempre renovats, recuperant la seva urgència originària mitjançant el contacte amb diversos autors. Diu també que pel plantejament que Blanchot fa de l'absència se l'ha considerat pessimista o nihilista, però que això no està en ell sinó en el nostre hàbit mental que prefereix la possibilitat a la impossibilitat.¹⁴⁵ Carlos Piera recomana el capítol sobre Blanchot de Paul de Man.¹⁴⁶

El 1997, Alberto Ruiz de Samaniego llegeix a la Universitat Autònoma de Madrid la seva tesi *Maurice Blanchot: una estètica de lo neutro*, que també ha estat publicada.¹⁴⁷ Segons l'autor, aquest treball pretén ser un estudi profund i sistemàtic del conjunt del pensament i l'obra de Blanchot, i ser el primer que respon al buit d'estudis en aquest àmbit. S'hi articula un estudi dels postulats teòrics que envolten el pensament de l'escriptor francès i es fa també un anàlisi comparatiu dels diferents autors amb els que la seva obra dialoga. Tot i no ser pròpiament el primer treball d'aquest tipus –ja que comptàvem amb el de Juan Gregorio Avilés- sí que es veritat que es tracta d'un treball més extens que l'anterior, que demostra un gran coneixement de l'autor i que en fa una lectura prou rica. També anirem fent-ne referència en els propers capítols,

---

¹⁴³ Carlos PIERA, "Formación de la teoría literaria actual" a Valeriano BOZAL (ed.), *Historia de las ideas estéticas y de las teorías artísticas contemporáneas*, Vol. II, Madrid: Visor (La balsa de la Medusa, 81), 1996; 287-307.

¹⁴⁴ Cf. *Ibid.*, 301.

¹⁴⁵ Cf. *Ibid.*, 302.

¹⁴⁶ Cf. *Ibid.*, 303, nota 38.

¹⁴⁷ Alberto RUÍZ DE SAMANIEGO, *Maurice Blanchot: una estètica de lo neutro*, Vigo: Servicio de Publicaciones da Universidade de Vigo 1999.

tenint en compte especialment algunes suggerents interpretacions de la relació de l'espai de la neutralitat amb el sagrat i dels comentaris que fa a les possibles implicacions teològiques de la reflexió blanchotiana –com veurem més endavant.

Una altra de les pensadores interessades en Blanchot ha estat Carmen Camero, que publicà l'any 2000 des de la Universitat de Sevilla –encara que en francès- un breu estudi sobre crítica literària que centra el seu interès en alguns escriptors de la modernitat que han dedicat, ells mateixos, escrits teòrics a qüestionar la creació literària. Entre aquests, i com a autor més recent esmenta Blanchot, a qui només dedica un breu capítol molt introductor i amb una visió molt parcial de la seva obra que amb prou feines arriba a les quatre pàgines.¹⁴⁸

L'any 2001, Jose M. Cuesta Abad dedica a Blanchot el capítol «: muertes : de la literatura:» del seu llibre *La escritura del instante*.¹⁴⁹ Aquest autor rep el pensament de Blanchot en la qüestió de la literatura i el seu espai i fa unes interessants interpretacions de nocions profundament blanchotianes – com el neutre o l' "abi" – jugant amb les possibilitats de la llengua castellana. Si bé cita textos crítics com *L'Espace littéraire* o *L'Entretien infini*, cal destacar que para l'atenció, sobretot, en textos narratius i de ficció de Blanchot, especialment *L'Instant de ma mort*. La lectura de Blanchot es fa a partir de la interpretació de Derrida, sense distanciar l'un de l'altre. De fet, sembla que el fil conductor del discurs el moguin més aviat les investigacions de Derrida. L'interès de Cuesta Abad se centra en les relacions de literatura i temporalitat i en l'estudi del testimoni com a fonament de la literatura. És per això que es treballa sobre aquest text testimonial de Blanchot. El curs d'aquesta

---

¹⁴⁸ Carmen CAMERO PÉREZ, *La critique artiste de Charles Baudelaire a Maurice Blanchot*, Sevilla: Universidad de Sevilla, Secretariado de Publicaciones 2000; 61-64.

¹⁴⁹ Jose M. CUESTA ABAD, *La escritura del instante. Una poética de la temporalidad*, Madrid: Akal (Teoría literaria, 3), 2001; 189-238.

investigació porta a plantejar, des de Schelling, les causes de la distinció entre història i ficció, entre literalitat i literarietat, a partir d'una cultura de la revelació, a diferència del món mític, que condueix a pensar les nocions de miracle, secret i testimoni.

L'any 2001, dues revistes –*Anthropos* i *Archipiélago*, dedicaren números especials a Maurice Blanchot, on han intervingut estudiosos diversos – espanyols i francesos- i s'han publicat algunes traduccions al castellà d'articles de l'autor francès.¹⁵⁰

Des de l'àmbit dels estudis de Filologia Francesa, Marta Villa López llegí l'any 2004 una tesi sobre l'escriptura de Bachelard, Blanchot, Barthes i Derrida.¹⁵¹ No es tracta, doncs, d'un estudi exclusivament dedicat al nostre autor, però aquest hi juga un paper central i sembla ser interpretat globalment des dels altres pensadors. L'autora defensa que aquests quatre autors denuncien el concepte de mètode com un concepte totalitari i excloent i és per això que construeixen en la seva pròpia teoria la “desconstrucció” del mètode. Això es relaciona amb la crítica que es troba en les fronteres entre diversos gèneres i així es crea, segons ella, una escriptura entre la literatura i la filosofia amb la finalitat de reflexionar sobre el que suposa avui dia interpretar un text.

Una altra tesi, encara, completa els estudis doctorals sobre Blanchot duts a terme a l'Estat Espanyol fins al moment actual. Aquest cop en gallec, per Hugo Carvalho Teixeira Monteiro, llegida l'any 2008 i publicada el 2009 com a recurs electrònic.¹⁵² Aquest és un apropament a Maurice Blanchot des de la filosofia. Estudia l'escriptura com a experiència desestabilitzadora de

---

¹⁵⁰ Cf. *Anthropos*, nº 192-193 (2001), i *Archipiélago. Cuadernos de crítica de la cultura*, nº 49 (2001).

¹⁵¹ Marta VILLA LÓPEZ, *Una nueva escritura entre la literatura y la filosofía: G. Bachelard, M. Blanchot, R. Barthes y J. Derrida*, Universidad Nacional de Educación a Distancia, 2004.

¹⁵² Hugo Filipe CARVALHO TEIXEIRA MONTEIRO, *A filosofia nos limites da literatura: escrita e pensamento en Maurice Blanchot*, Universidad de Santiago de Compostela. Servicio de Publicaciones e Intercambio Científico 2009.

L'ordre conceptual de la tradició filosòfica i la formulació del Neutre com allò no apropiable, com la denominació d'un límit. Tracta també l'escriptura de Blanchot com afirmació de l'alteritat i incideix especialment en les implicacions polítiques i ètiques d'aquest pensament, estudiant les lectures de Jean-Luc Nancy i Jacques Derrida. L'autor pretén trobar en Blanchot una desconstrucció del lèxic comunitari i dels discursos tradicionals del poder. La comunitat, pensada per Blanchot com a alteritat infinita, posa de manifest els límits d'allò comú i es presenta com una nova manera d'entendre el comunitari.

L'any 2011 ha aparegut en format digital i en castellà la revista *Neutral* dedicada a Maurice Blanchot, de la qual han sortit ja dos números, un per any, que ha publicat articles diversos referents al nostre autor i el seu entorn.¹⁵³ Hi podem trobar alguns estudis interessants, com els de Jorge Fernández Gonzalo¹⁵⁴ o Valeria Campos¹⁵⁵.

El llibre que ha aparegut més recentment a Espanya sobre Blanchot ha estat l'obra de José Vidal-Valicourt *Blanchot, espacio del desastre*, publicada l'any 2011.¹⁵⁶ Si bé és veritat que demostra un gran coneixement de l'obra de Blanchot i dels seus contemporanis, es tracta, no obstant, d'un treball amb una estructura poc clara, una escriptura feixuga i desordenada i amb molt poc rigor acadèmic, que no pot merèixer aquí la nostra atenció.¹⁵⁷

Han aparegut, finalment, el darrer any 2012, alguns articles sobre Blanchot en llengua castellana en revistes especialitzades, encara que

---

¹⁵³ <http://revistaneutral.files.wordpress.com>

¹⁵⁴ Jorge FERNÁNDEZ GONZALO, «La poética de José Ángel Valente. Algunas trazas blanchotianas en su obra», *Revista Neutral*, # 1/ 01.11. I del mateix autor: «Maurice Blanchot y el pensamiento de la no-relación», *Revista Neutral*, # 2/ 01.12.

¹⁵⁵ Valeria CAMPOS S. «El espacio del arte: del exotismo a la neutralidad del ser. Reflexiones sobre M. Blanchot y E. Levinas», *Revista Neutral*, # 2/ 01.12.

¹⁵⁶ José VIDAL-VALICOURT, *Blanchot. Espacio del desastre*, Madrid: Rilke 2011.

¹⁵⁷ El mateix autor justifica i revela la causa d'aquesta poca consistència formal: «Este texto [...] comenzó como una tesis y acabó o “degeneró” –siempre en el buen sentido del término degeneración– como una especie de relato o poema [...]» (Íbid., 89).

provinents d'estudiosos d'Amèrica Llatina, i en concret de la Universitat de Buenos Aires, com són els recents estudis de Sebastián Chun¹⁵⁸ i de Noelia Billi¹⁵⁹, cosa que ens confirma que la recepció del pensament de Blanchot en llengua castellana –com afirmàvem al principi- probablement continua essent més viva a Sudamèrica que no pas a Espanya.

Són també alguns els autors que durant aquests darrers anys han anat realitzant estudis introductoris a traduccions d'obres de Blanchot al castellà, com per exemple, Ana Poca¹⁶⁰ o Jose Mª Ripalda¹⁶¹. Poc a poc, s'han anat fent traduccions també d'estudis estrangers que incideixen en el pensament de Blanchot. Així, a tall d'exemple, podem fer referència a la traducció del francès del llibre de Levinas¹⁶², a la traducció de l'obra *Blindness and Insight* de l'americà Paul de Man¹⁶³, que dedica un important capítol al nostre autor o a la traducció de l'alemany de l'obra de Christa i Peter Burger entorn la subjectivitat¹⁶⁴, on també es realitza un estudi sobre Blanchot. També, més recentment, ha estat traduït el llibre de Christophe Bident sobre Antelme, Blanchot i Deleuze.¹⁶⁵

No hem trobat encara a dia d'avui cap ressò especialment notable de Maurice Blanchot a Catalunya com tampoc cap traducció de les seves obres ni cap publicació sobre el seu pensament en llengua catalana.

---

¹⁵⁸ Sebastián CHUN, «Entre Blanchot y Kafka: más allá de la ley, el silencio», *Revista de Filosofía*, Universidad de Chile, 68 (2012) 167-188.

¹⁵⁹ Noelia BILLI, «“*Quien muere en el mundo sin razón...*” Lecturas blanchotianas en torno a la muerte en Rilke», *Daímon. Revista Internacional de Filosofía*, Universidad de Murcia, 57 (2012), 35-50.

¹⁶⁰ Maurice BLANCHOT, *El espacio literario* (trad. Ana Poca), Barcelona: Paidós 1992; 5-12.

¹⁶¹ Maurice BLANCHOT, *El paso (no) más allá* (trad. Jose Mª Ripalda), Barcelona: Paidós 1994; 9-26.

¹⁶² Emmanuel LEVINAS, *Sobre Maurice Blanchot* (ed. José M. Cuesta Abad), Madrid: Trotta 2000.

¹⁶³ Paul DE MAN, *Visión y ceguera* (trad. Hugo Rodríguez Vecchini y Jacques Lezra), Puerto Rico: Universidad de Puerto Rico 1991; 71-91.

¹⁶⁴ Christa BÜRGER / Peter BÜRGER, *La desaparición del sujeto. Una historia de la subjetividad de Montaigne a Blanchot*, Madrid: Akal, 2001.

¹⁶⁵ Christophe BIDENT, *Reconocimientos: Antelme, Blanchot, Deleuze*, Madrid: Arena Libros, 2006.

5. Conclusió

Tal i com hem vist, la figura de Maurice Blanchot ha restat sempre relativament amagada. En gran part per voluntat explícita del mateix autor, que volgué esborrar-se i mantenir-se sovint al marge de la societat pública i mediàtica i dels cercles reconeguts de pensament, per dedicar-se en soledat a l'escriptura. Això sembla haver comportat també el desconeixement de la seva obra en molts nuclis intel·lectuals. La recepció ha estat, en general, d'uns pocs, tot i que la seva reflexió ha influït en l'obra de grans pensadors de la contemporaneïtat. En el moment actual sembla que la publicació i traducció de les seves obres, així com la proliferació d'estudis sobre el seu pensament és més gran, però el seu coneixement continua essent molt limitat en el món universitari tot i que les línies de recerca que es podrien obrir partint de les seves aportacions semblen moltes i inexplorades.

Esperem, doncs, que el coneixement de l'autor francès creixi poc a poc a casa nostra, permetent un replantejament de qüestions cabdals del pensament actual. Ja que, tal i com creu Paul de Man¹⁶⁶, l'obra de Blanchot ha restat a l'ombra de grans figures del seu temps que han semblat eclipsar-lo, però no obstant això, mentre la fama passatgera d'aquells es va difuminant amb el pas del temps, l'escriptura amagada de Blanchot sembla ressorgir amb força per a ser considerada –amb la perspectiva que ens comença a oferir la història- una de les aportacions més originals i influents del pensament francès contemporani.

Bibliografia.

Anthropos, nº 192-193 (2001).

---

¹⁶⁶ Cf. Paul DE MAN, *Blindness and Insight. Essays in the Rhetoric of Contemporary Criticism (Second Edition, Revised)*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1983, pp. 60-61.

Archipiélago. Cuadernos de crítica de la cultura, nº 49 (2001).

Christophe BIDENT, *Maurice Blanchot. Partenaire invisible. Essai biographique*, Seyssel: Champ Vallon 1998.

_____, *Reconocimientos: Antelme, Blanchot, Deleuze*, Madrid: Arena Libros, 2006.

Noelia BILLI, «“*Quien muere en el mundo sin razón...*” Lecturas blanchotianas en torno a la muerte en Rilke», *Daímon. Revista Internacional de Filosofía*, Universidad de Murcia, 57 (2012), 35-50.

Maurice BLANCHOT, *L'Espace littéraire*, Paris: Gallimard 1955 (Folio essais, 89, 2009).

_____, *Le livre à venir*, Paris: Gallimard 1959 (Folio essais, 48, 2008).

_____, *L'Entretien infini*, Paris: Gallimard 1969.

_____, *L'Amitié*, Paris: Gallimard 1971.

_____, *Le Pas au-delà*, Paris: Gallimard 1973.

_____, *El espacio literario* (trad. Ana Poca), Barcelona: Paidós 1992.

_____, *El paso (no) más allá* (trad. Jose Mª Ripalda), Barcelona: Paidós 1994.

Christa BÜRGER / Peter BÜRGER, *La desaparición del sujeto. Una historia de la subjetividad de Montaigne a Blanchot*, Madrid: Akal, 2001.

Carmen CAMERO PÉREZ, *La critique artiste de Charles Baudelaire a Maurice Blanchot*, Sevilla: Universidad de Sevilla, Secretariado de Publicaciones 2000; 61-64.

Valeria CAMPOS S. «El espacio del arte: del exotismo a la neutralidad del ser. Reflexiones sobre M. Blanchot y E. Levinas», *Revista Neutral*, # 2/ 01.12.

Hugo Filipe CARVALHO TEIXEIRA MONTEIRO, *A filosofia nos limites da literatura: escrita e pensamento em Maurice Blanchot*, Universidad de Santiago de Compostela. Servicio de Publicaciones e Intercambio Científico 2009.

Sebastián CHUN, «Entre Blanchot y Kafka: más allá de la ley, el silencio», *Revista de Filosofía*, Universidad de Chile, 68 (2012) 167-188.

Françoise COLLIN, *Maurice Blanchot et la question de l'écriture*, Paris: Gallimard 1971 (nouvelle éd. 1986).

Jose M. CUESTA ABAD, *La escritura del instante. Una poética de la temporalidad*, Madrid: Akal (Teoría literaria, 3), 2001; 189-238.

Paul DE MAN, *Blindness and Insight. Essays in the Rhetoric of Contemporary Criticism (Second Edition, Revised)*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1983, pp. 60-61.

_____, *Visión y ceguera* (trad. Hugo Rodríguez Vecchini y Jacques Lezra), Puerto Rico: Universidad de Puerto Rico 1991; 71-91.

Jacques DERRIDA, *Parages*, Paris: Galilée 1986 (Nouvelle éd. revue et augmentée, 2003).

_____, *Demeure. Maurice Blanchot*, Paris: Galilée 1998.

_____, «Un témoin de toujours», en *Libération*, 25/02/03.

Jorge FERNÁNDEZ GONZALO, «La poética de José Ángel Valente. Algunas trazas blanchotianas en su obra», *Revista Neutral*, # 1/ 01.11.

_____, «Maurice Blanchot y el pensamiento de la no-relación», *Revista Neutral*, # 2/ 01.12.

Michel FOUCAULT, *La pensée du dehors*, Montpellier: Fata Morgana 1986.

Antonio GARCÍA BERRIO, *Teoría de la literatura (La construcción del significado poético)*, 2ª ed. revisada y ampliada, Madrid: Cátedra, 1994; 407-426.

Juan GREGORIO, *La voz de su misterio. Sobre filosofía y literatura en Maurice Blanchot*, Murcia: Centro de Estudios Teológico-Pastorales «San Fulgencio» 1995.

Isidro HERRERA BAQUERO, «Entre chien et loup» en Christophe BIDENT et Pierre VILAR, *Maurice Blanchot. Récits critiques*, Tours: Farrago & Léo Scheer, 2003; 219-227.

Emmanuel LEVINAS, *Sur Maurice Blanchot*, Montpellier: Fata Morgana 1975.

_____, *Sobre Maurice Blanchot* (ed. José M. Cuesta Abad), Madrid: Trotta 2000.

Carlos PIERA, “Formación de la teoría literaria actual” a Valeriano BOZAL (ed.), *Historia de las ideas estéticas y de las teorías artísticas contemporáneas*, Vol. II, Madrid: Visor (La balsa de la Medusa, 81), 1996; 287-307.

José Luis RODRÍGUEZ GARCÍA, *Verdad y escritura: Hölderlin, Poe, Artaud, Bataille, Benjamín, Blanchot*, Barcelona: Anthropos 1994; 219-244.

Alberto RUÍZ DE SAMANIEGO, *Maurice Blanchot: una estética de lo neutro*, Vigo: Servicio de Publicacións da Universidade de Vigo 1999.

José Ángel VALENTE, *Obra poética 2. Material memoria (1977-1992)*, Madrid: Madrid 2001.

José VIDAL-VALICOURT, *Blanchot. Espacio del desastre*, Madrid: Rilke 2011.

Marta VILLA LÓPEZ, *Una nueva escritura entre la literatura y la filosofía: G. Bachelard, M. Blanchot, R. Barthes y J. Derrida*, Universidad Nacional de Educación a Distancia, 2004.

Marlène ZARADER, *L'être et le neutre. À partir de Maurice Blanchot*, Lagrasse: Verdier 2001.